

בס"ד. משיחות יום אחרון של פסח* (בסעודת משיח) ה'תנש"א.

השנה כולה (שמתחילה מחג הפסח, "ראש 4 השנה לרגלים" 5) שנה שמינה, היינו, שהענין דשמיני נמשך באופן של קביעות ("חזקה") על ובכל השנה כולה.

וכיון שכל עניני התורה (ובנדוד"ד הקביעות דהימים טובים) הם בתכלית הדיוק, מסתבר לומר, שיש קשר ושייכות בין הקביעות דחג הפסח בשבת לקביעותו בפרשת שמיני (שבהם חל חג הפסח).

וצריך להבין הקשר והשייכות דהקביעות דחג הפסח בשבת ובפ' שמיני – דלכאורה שבת ושמיני הם ב' ענינים שונים, כידוע¹ שיום השבת הוא א' משבעת ימי בראשית, שבעת ימי ההיקף, ויום השמיני הוא למעלה משבעת ימי

א. מהמעלות המיוחדות דחג הפסח בקביעות שנה זו: בנוגע לימי השבוע – שהתחלתו (יום ראשון דפסח) וסיומו (יום אחרון של פסח – בחוץ לארץ, ובארץ ישראל – אסרו חג¹) ביום השבת, ובנוגע לפרשת השבוע – בפרשת שמיני.

והקשר והשייכות שביניהם (הקביעות בשבת ובפרשת שמיני) מודגש יותר בהשינוי בהקריאה דפרשת שמיני (שחל בה חג הפסח) בגלל הקביעות דפסח בשבת – שכאשר חג הפסח חל ביום השבת קורין "ויהי ביום השמיני" (במשך שלשה שבועות) שמונה פעמים². וכידוע הפתגם "שמיני שמונה שמינה"³, שכאשר קורין "ויהי ביום השמיני" שמונה פעמים, נעשית

(* כולל גם שיחת ליל אחרון של פסח – לקהל שי שחזרו מה"תהלוכה", כנהוג מכוי"כ שנים שבי"ט הולכים לבקר בני" שבבתי-כנסיות ובתי- מדרשות בכוי"כ שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (ע"י ההתאחדות עם רבים מבני" שבשאר שכונות), ובפרט ע"י אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה. (1) ולהעיר, שכשחל בשבת אין בו חמץ כלל, והסעודות דשבת הם באכילת מצה דוקא, שבזה ניכר יותר ההמשך והשייכות לחג הפסח.

(2) ובארץ הקודש – (במשך ב' שבועות*) חמשה פעמים. וי"ל, שבפעם החמישית נשלם עיקר הענין (וכולל גם העלוי דפעם השמינית) – ע"ד המבואר בכ"מ (סידור שער ה"א בעומר דש, א ואילך) שבספירת הוד שבהוד, ספירה החמישית, נשלם עיקר הענין דספ"ע (כולל גם העלוי דיום החמישי).

(3) הובא ונת' בלקו"ש ח"ז ע' 297. שיחת אהש"פ וש"פ שמיני תשמ"ה ותשמ"ח. ועוד.

(* להעיר שחזקה היא גם בב' פעמים – לדעת רבי (ב"מ קמ. ריש ע"ב. וש"נ). ששייך במיוחד לא"י. "כל רבי מאריך ישראל" (סדר תנאים ואמוראים בסו"ט 191. ועוד. וראה הוספות לתנ"א ק"ז. ד. ובכ"מ).

(4) ריש מס' ר"ה. שם ד, א. (5) ולהיותו "ראש השנה לרגלים" – נמשך ממנו על ובכל הרגלים (ובכל הימים שביניהם) עד ל"ראש השנה לרגלים" שלאח"ז (בכל השנה). כלומר, נוסף לכך שמכל רגל ויו"ט נמשך ענינו הכללי של היו"ט ("מועדים לשמחה") עד הרגל שלאחריו* (ראה לקו"ת ברכה צח, ב), נעשית ההמשכה הכללית לכל הרגלים ב"ראש השנה לרגלים".

(6) להעיר מהדגשת התוקף ד"חזקה" בג' ימים רצופים של קדושה בהקביעות דראש השנה***, בר"ה לחסידות (י"ט כסלו), ובימי הפורים*** (הקיום דקבלת התורה על כל השנה) – ג"פ. (7) ראה שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט. הובא ונת' בר"ה ויהי ביום השמיני תרע"ח, תש"ד ותש"ה. ועוד.

(* וענינו הפרטי של היו"ט (בחג הפסח) – זמן חרותנו" עד ליו"ט זה בשנה שלאח"ז (ראה גם התוועדויות תשמ"ח ח"ג ע' 80. ועוד).

(**) ובחוץ לארץ – גם בימים ראשונים דחג הסוכות. ובשמני"צ ושמח"ת – ג"פ (גם) בהחלפת השנה.

(***) ובחוץ לארץ – גם בזמן מתן תורתנו", שב' הימים דיו"ט הם מיד לאחר יום השבת.

ההיקף, ועד כדי כך, ש"כל מספר ז' חול ומספר שמיני קודש .. כי מספר זה מיוחד אליו ית"⁸, היינו, שגם דרגת הקדושה דיום השבת שייכת לעולם, שלימות העולם, כמארז"ל⁹ "מה הי' העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה", ואינה בערך¹⁰ לגבי הקדושה דשמיני שלמעלה מהעולם, "מיוחד אליו ית".

ב. ויש לבאר תחילה מעלת הקביעות דפסח שחל בשבת שמצינו בנוגע לספירת העומר:

על הפסוק¹¹ "וספרתם לכם ממחרת השבת ג' שבע שבתות תמימות תהינה", איתא במדרש¹² "אימתי (הן תמימות) בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם", ופירש במתנות כהונה (בשם הרוקח¹³): "כשבא ר"ח ניסן בשבת, יבוא פסח בשבת ויתחילו בספור במוצאי שבת, ואז השבתות הן תמימות כששת ימי בראשית"¹⁴.

על הפסוק¹¹ "וספרתם לכם ממחרת השבת ג' שבע שבתות תמימות תהינה", איתא במדרש¹² "אימתי (הן תמימות) בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם", ופירש במתנות כהונה (בשם הרוקח¹³): "כשבא ר"ח ניסן בשבת, יבוא פסח בשבת ויתחילו בספור במוצאי שבת, ואז השבתות הן תמימות כששת ימי בראשית"¹⁴.

על הפסוק¹¹ "וספרתם לכם ממחרת השבת ג' שבע שבתות תמימות תהינה", איתא במדרש¹² "אימתי (הן תמימות) בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם", ופירש במתנות כהונה (בשם הרוקח¹³): "כשבא ר"ח ניסן בשבת, יבוא פסח בשבת ויתחילו בספור במוצאי שבת, ואז השבתות הן תמימות כששת ימי בראשית"¹⁴.

ונתבאר במק"א¹⁵ שאף שהפירוש ד"ממחרת השבת" הוא (לא ממחרת

השבת ג' שבע שבתות תמימות תהינה", מובן, שכאשר פסח חל בשבת ומתחילים לספור במוצאי שבת ("ממחרת השבת" כפשוטו) נעשית שלימות גדולה יותר בה"שבתות תמימות", "תמימות (גם) כששת ימי בראשית", תמימות שבתתמימות¹⁹.

ודרוש ביאור והסבר: מהו הטעם שהציווי דספירת העומר שבכל השנים נכתב בתורה בלשון שמדגיש שלימות יתירה ששייכת בשנים מיוחדות שבהם חל פסח בשבת – "וספרתם לכם ממחרת השבת ג' שבע שבתות תמימות" – שהתחלת הספירה היא "ממחרת השבת" (כפשוטו), "ואז השבתות הן תמימות כששת ימי בראשית"?

ומסתבר לומר, שהשלימות דשבת (שנרמזת בלשון הכתוב "וספרתם לכם ממחרת השבת ג' שבע שבתות תמימות") שייכת לכללות הענין דספירת העומר בכל השנים²⁰, אלא שענין זה

(8) כלי יקר ריש פרשתנו (שמיני). הובא ונת' בד"ה ויהי ביום השמיני הנ"ל.
 (9) פרש"י בראשית ב, ב. פרש"י מגילה ט, א (ד"ה ויכל). וראה בר"פ פ"י, ט ובמת"כ שם.
 (10) ע"ד וברוגמת ריהוק הערך החול לגבי קודש.
 (11) אמור כג, טו.
 (12) קה"ר פ"א, ג. – ועד"ז במנחות סה, (ובפרש"י): "כתוב אחד אומר תספרו המישים יום, וכתוב אחד אומר שבע שבתות תמימות תהינה, הא כיצד, כאן ביו"ט שחל להיות בשבת (מיתוקם שבע שבתות תמימות תהינה), כאן ביו"ט שחל להיות בחול (מיתוקם קרא בחמישים יום ולא שבועות שלימות)". אבל שם אפ"ל שריב"ז אמר כן להבייתוסי לדחותו בקש, ול"י לא ס"ל הכי (ראה לקו"ש ח"ב ע' 96 הערה 6).
 (13) בהלכות עומר סרצ"ה.
 (14) ר"בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם" – לסימן נקט, שהמשמרות דישוע ושכני' לא עבדו בין פסח לעצרת כשחל פסח בשבת (מ"כ בשם הרוקח שם). וראה לקמן הערה 36.
 (15) לקו"ש ח"ב ב שם. חכ"ב ע' 145.

(16) מנחות סה, ב ואלך. תו"כ ופרש"י עה"פ.
 (17) ראה שו"ע אדה"א אר"ח סתפ"ט סכ"ג.
 (18) מנחות סו, א. תו"כ ופרש"י עה"פ.
 (19) להעיר, שהתואר "תמימות" מורה על שלימות יתירה, ע"ד דרו"ל (ערכין לא, א) בפירוש "שנה תמימה", "להביא את חודש העיבור", שגם לולי חודש העיבור נחשבת שנה שלימה, ומהו מובן גם הפירוש "שבתות תמימות", שלימות יתירה בהשבתות, ע"ד שבת בשבתו (ראה אוה"ת אמור ע' תתעא. המשך תרס"ו ע' ריח).
 (20) גם כשהתחלת הספירה אינה ממחרת השבת כפשוטו, שאז השבתות אינם תמימות כששת ימי

(ולא ממחרת היו"ט), שחג הפסח נקרא כאן בשם "שבת" – שהרי החילוק בין ימים טובים (שהתחלתם בחג הפסח, "ראש השנה לרגלים"²⁶) לשבת, הוא, שקדושת הימים טובים תלוי' בכ"ד (עבודת האדם), כמ"ש²⁶ "מועדי ה' אשר תקראו אותם", "קרי ב' תקראו אתם"²⁷, "ישראל אינהו דקדשינהו לזמנים"²⁸, משא"כ שבת ש"מקדשא וקיימא"²⁹ (מלמעלה), ואעפ"כ מדגיש הכתוב שספירת העומר (עבודת האדם) היא "ממחרת (בסמיכות ובהמשך (ל)השבת"?

ד. ויש לומר הביאור בזה:

בהדגשת השייכות דספירת העומר לחג הפסח (שספה"ע היא ממחרת הפסח) מרומז התוכן והחידוש שבספירת העומר – שעבודת האדם (ספה"ע) היא (לא רק בענינים השייכים לגדרי האדם והעולם, אלא גם) בהמשכת וגילוי הענינים שלמעלה מגדרי האדם והעולם, היינו, שעניני חג הפסח שלמעלה מהעולם שנתגלו ע"י הקב"ה, יומשכו ויתגלו בפנימיות (באדם ובעולם) ע"י עבודת האדם, שע"ז ישנם ב' המעלות גם יחד: גילוי אלקות שלמעלה מהעולם, וביחד עם זה, נמשך וחודר בגדרי העולם וע"י עבודת האדם בעולם.

וענין זה מרומז ומבואר בפסוק "וספרתם לכם ממחרת השבת גו' שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום": "ממחרת השבת" פירושו מבחי' שלמעלה מהשבת³⁰, היינו, בחי'

מתגלה בהדגשה יתירה כשפסח חל בשבת²¹, ומזה למדים גם בנוגע לכללות הענין דספירת העומר בשאר השנים, כדלקמן.

ג. ויובן בהקדם הדיוק בלשון הכתוב "וספרתם לכם ממחרת גו'" (ממחרת היום שלפניו, ולא מיום פלוני²²) – שספירת העומר היא ממחרת הפסח – דלכאורה צריך להבין:

ידוע שחג הפסח (ע"ש הדילוג והפסיחה²³) ענינו גילוי אלקות שלמעלה מהעולם – "נגלה²⁴ עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה (בכבודו ובעצמו²⁵) וגאלם", משא"כ ספירת העומר ענינה עבודת האדם בבירור והעלאת ז' המדות (שכלולים מז', מחסד שבחסד עד מלכות שבמלכות, שבכל יום ממ"ט הימים נעשה הבירור דמדה פרטיה), הן בירור המדות שבנפש האדם, והן בירור העולם כולו שנברא ע"י ז' המדות דלמעלה (כמ"ש בנוסח התפלה שלאחרי ספה"ע: "שיטהרו נפשות עמך ישראל... ואטהר ואתקדש בקדושה של מעלה, ועל ידי זה יושפע שפע רב בכל העולמות").

וכיון שפסח וספה"ע הם ענינים שונים וחלוקים זמ"ז – מהי ההדגשה שספירת העומר היא ממחרת (בסמיכות ובהמשך ל)הפסח?

ויש להוסיף, ששאלה זו מודגשת יותר בדיוק הלשון "ממחרת השבת"

בראשית.

(21) שמתחילים לספור "ממחרת השבת" כפשוטו, ואז השבתות הן תמימות כששת ימי בראשית.

(22) ככהמשך הכתוב – "מיום הביאכם את עומר התנופה".

(23) ראה פרש"י בא, יב, יא. שם, יג. ועוד.

(24) נוסח הגש"פ.

(25) "כבודו הוא בחי' מל' דא"ס כמו שהוא לפני עצמו כר, ובעצמו היינו בחי' עצמות אוא"ס שלמעלה גם מבחי' מל' דא"ס כר" (סה"מ אעת"ר ע' עה. ועוד).

(26) אמור כג, ב.

(27) פרש"י ר"ה כה, א (ד"ה אתם).

(28) ברכות מט, א.

(29) ביצה יז, א.

(30) ראה ספר הליקוטים (דא"ח להצ"צ) ערך

ספיה"ע ע' תקעט ואלך. וש"נ.

ה. וענין זה ניכר בגלוי בפסח שחל בשבת:

ובהקדים – שאף שבמדרש נתפרש רק השלימות דימי הספירה, שכש"יתחילו בספור במוצאי שבת, ואז השבתות הן תמימות כששת ימי בראשית", מ"מ, כיון שמעלה זו היא כשחל פסח בשבת, מסתבר לומר, שהשלימות היא גם בפסח עצמו³³, כי, להפירוש ד"שבתות תמימות" כששת ימי בראשית", הפירוש ד"ממחרת (השבת) הוא (ממחרת) שבת בראשית"³⁴ (פסח שחל בשבת).

וההסברה בזה:

בנוגע לחג הפסח – כשחל בשבת ניכר בגלוי הדילוג והפסיחה (פסח) גם לגבי השלימות דשבת ("ממחרת השבת"³⁵), היינו, דילוג ופסיחה למעלה מגדרי העולם.

ובנוגע לימי הספירה – שכשהתחלת הספירה היא במוצאי שבת ("ממחרת השבת" כפשוטו) ואז השבתות הן תמימות כששת ימי בראשית, ניכר בגלוי שהבחי' שלמעלה מגדרי העולם ("ממחרת השבת") נמשכת וחודרת בגדרי העולם ("ימי בראשית").

ומזה מובן שב' הקצוות שבכללות הענין דספה"ע (בכל השנים) – גילוי בחי' שלמעלה מהעולם, "ממחרת השבת", והמשכתה בגדרי העולם,

שלמעלה גם מהשלימות דעולם (שבת), למעלה לגמרי מגדרי העולם. וזהו הטעם שהכתוב מדגיש השייכות לחג הפסח בלשון "ממחרת השבת" ולא "ממחרת היום"ט" – להורות על מעלת הגילוי דחג הפסח שהוא למעלה (לא רק מיו"ט, שתלוי בעבודת בני", אלא למעלה גם) משבת ש"מקדשא וקיימא", למעלה לגמרי מגדרי העולם.

ועז"נ "וספרתם לכם ממחרת השבת" – שהעבודה דספה"ע היא להמשיך מהבחי' שלמעלה מגדרי העולם, "ממחרת השבת", שתגלה ותחדור בגדרי העולם, "שבע שבתות", ועי"ז ("שבע שבתות) תמימות תהיינה", כיון שב"שבע שבתות" (גדרי העולם) נמשך ונתגלה ועד שנעשים הדורים בהשלימות האמיתית ("תמימות") שלמעלה מגדרי העולם.

וממשיך בכתוב "עד ממחרת השבת השיעית תספרו חמישים יום" – שעי"ז באים לבחי' שלמעלה יותר מהשבת השיעית ("ממחרת השבת השיעית"), שזהו"ע שער החמישים ("תספרו חמישים יום") דבינה, שבאין ערוך לשבעת המדות שבהם נברא העולם, וזוהי השלימות האמיתית דהעולם שנעשית ע"י העבודה דספה"ע ("שבע שבתות תמימות תהיינה")³¹ – שנמשך ומתגלה בו גם הבחי' שלמעלה מגדרי העולם, שזהו הגילוי דמתן-תורה³².

(33) ואדרבה: הקביעות דפסח בשבת היא סיבת השלימות דימי הספירה.

(34) מנחות סה, ב.

(35) לא רק "ממחרת (למעלה מ) היום"ט" שתלוי בעבודת בני", אלא גם "ממחרת (למעלה מ) השבת" ש"מקדשא וקיימא" (כנ"ל ס"ד). – ולהעיר, שהפירוש "ממחרת היום"ט" הוא בתושבע"פ, ע"י הלימוד דבני' בהדרשות שהתורה נדרשת בהם, משא"כ "ממחרת השבת" הוא הפירוש הפשוט בתושב"כ (גילוי מלמעלה) שגם הצדוקים מודים בה.

(31) ומעין זה בכל שבת – שנוסף על הקדושה שלמעלה, "מקדשא וקיימא", נמשכת קדושה נעלית יותר ע"י עבודת האדם, כמ"ש "זכור את יום השבת לקדשו" (יתרו כ, ח), "וקראת לשבת עונג" (ישעי' נח, יג), ובלשון חז"ל (שבת קיח, סע"א) "המענג את השבת" (ראה אוה"ת אמור שם). וראה לקמן הערה 46.

(32) ראה לקי"ת במדבר יד"ד, ד ואילך. וראה גם אוה"ת לתהלים (יהל אור) עה"פ תורת ה' תמימה (ע' סו ואילך).

וכשהקביעות דשבעת ימי הספירה דחג הפסח (מיום שני דפסח עד אחרון של פסח) היא בהתאם לשבעת ימי השבוע (כשפסח חל בשבת) ניכרים בגלוי ובהדגשה ב' הקצוות שבספה"ע: גילויי בחי' שלמעלה מהעולם, "ממחרת השבת" – ביום ראשון דפסח שחל בשבת, דילוג ופסיחה גם לגבי שלימות העולם (שבת), ועאכו"כ ביום אחרון של פסח (גמר ושלימות חג הפסח⁴⁰) שחל בשבת, שניכר בגלוי עוד יותר שהוא למעלה מגדרי העולם לגמרי, להיותו יום שמיני דפסח⁴¹, בחי' שמיני שלמעלה משבעת ימי ההיקף (אפילו ביחס לשבעת ימי הפסח שענינם דילוג ופסיחה, למעלה מהעולם);

והמשכתה בגדרי העולם, "שבע שבתות" – שהדילוג ופסיחה בפסח (שחל בשבת) עצמו [שעיקרו מיום שני דפסח, דילוג ופסיחה גם לגבי יום ראשון דפסח⁴², והולך ומוסיף בהדילוג ופסיחה במשך שבועה ימים] הוא בשבעת ימי השבוע, גדרי העולם, ולא עוד אלא שנמשך בשבעת המדות שבמדת החסד שעל ידה נעשה בנן העולם, כמ"ש⁴³ "כי אמרתי עולם חסד יבנה", ומזה מובן גם בנוגע לבנין העולם ע"י עבודת האדם, שעיקרו ע"י העבודה בכירור מדת החסד.

הטעם הפנימי להידור דאכילת מצה שרוי באחרון של פסח – מעין ודוגמת השלימות דשתי הלחם בחג השבועות שלאחרי כללות העבודה דספה"ע. (40) כולל גם תיקון והשלמת (גם מלשון שלימות) העבודה דכל ימי הפסח – ע"ד "מאסף לכל המחנות" (ראה התוודעויות תשמ"ח ח"ג ע' 108 ואילך. ועוד).

(41) כפי שנקרא בכ"מ (ראה לדוגמא: רמב"ם הל' תפלה פ"ג ה"ח. שו"ע (ואדה"ז) א"ח סתצ"ב ס"ח (סת"צ ס"ב)).

(42) משא"כ הדילוג והפסיחה דיום ראשון דפסח הוא ביחס למעמד ומצב שלפני פסח.

(43) תהלים פט, ג. וראה סה"מ תש"ח ריש ע' 273. וש"נ.

"שבע שבתות" – ניכרים בגלוי ובהדגשה בפסח שחל בשבת³⁶.

1. ובפרטיות יותר – מודגשת השלימות דימי הספירה בפסח שחל בשבת בימי הספירה שבחג הפסח עצמו:

ימי הספירה שבחג הפסח – מיום שני דפסח ("ממחרת השבת") עד אחרון של פסח (בחוץ לארץ, ובארץ ישראל אסרו חג) – הם שבעה ימים שהם שבוע אחד³⁷, שבו נשלמת הספירה (והבירור) דכל פרטי שבעת המדות שבמדת החסד (מחסד שבחסד עד מלכות שבחסד), המדה הראשונה והעיקרית – "יומא דאזיל עם כולהו יומין"³⁸ (מעין ודוגמת השלימות דכל ימי הספירה³⁹).

(36) ועפ"ז י"ל הרמז בה"סימן ד"תמימות" – "בזמן שאין ישוע ושכני בנייהם": "ישוע", אותיות "ישוע", ש"ע נהורין, רומז על דרגת האלקות שלמעלה מהעולם, בחי' סוכ"ע, ו"שכני", אותיות "שכינה", רומז על דרגת האלקות ששוכנת ומתלבשת בעולם, בחי' חמכ"ע.

הסדר הרגיל (ברוב השנים) הוא ש"ישוע ושכני" באים בין פסח לעצרת, היינו, שהמשכת בחי' "ממחרת השבת" ב"שבע שבתות" (ע"י העבודה דספה"ע שבין פסח לעצרת) היא באמצעות "ישוע ושכני", השתלשלות וירידה מבחי' סוכ"ע ("ישוע") לבחי' ממכ"ע ("שכני").

ו"אימתי הן תמימות (תכלית השלימות בב' הקצוות, דרגא הכי נעלית, שחודרת בגדרי העולם) בזמן שאין ישוע ושכני בנייהם" – שהמשכת והגילוי ד"ממחרת השבת" ב"שבע שבתות" (בין פסח לעצרת) אינה ע"י ההשתלשלות דסוכ"ע וממכ"ע ("ישוע ושכני"), אלא באופן שדרגת האלקות שלמעלה מהעולם נמשכת ומתגלה וחודרת בגדרי העולם, כי הגילוי ד"ממחרת השבת" הוא מדרגא נעלית יותר גם מבחי' סוכ"ע (ששייך לעולמות, "סוכב כל עלוין"), ולכן נמשכת וחודרת בגדרי העולם שלא ע"י אמצעות בחי' סוכ"ע וממכ"ע.

(37) ד"מצוה לימיני יומי ומצוה לימיני שבו"ע" (מנחות טו, א).

(38) ראה זח"ג קג, א"ב. קצא, ב. לקו"ש ח"ה ע' 471 בשוה"ג. וש"נ.

(39) ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 32 (בביאור

ויבשה, עלמא דאתכסייא ועלמא דאתגלייא, אצילות ובי"ע, ובוה גופא בב' אופנים: (א) דעת הזהר⁵⁰ שהחיבור הוא באופן של העלאה מלמטה למעלה, (ב) דעת הארז"ל⁵¹ שהחיבור הוא באופן של המשכה מלמעלה למטה. ו"אלו ואלו דברי אלקים חיים"⁵² – שהחיבור הוא בב' האופנים, מלמעלה למטה ומלמטה למעלה.

ומזה מובן שגם בקריעת ים סוף (ענינו של שביעי של פסח, שאחרון של פסח הוא היו"ט שני שלו) מודגש גילוי בחי' שלמעלה מהעולם שנמשכת וחדרת בגדרי העולם – כיון שהחיבור דים (בחי' למעלה מהעולם) ויבשה (עולם) הוא הן באופן של גילוי והמשכה מלמעלה, שבוה מודגשת מעלת האור למעלה מגדרי העולם, והן באופן של העלאה מלמטה למטה, שבוה מודגשת המשכתו מצד ובגדרי העולם.

ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בהחיבור דשביעי של פסח ואחרון של פסח (ב' ימים דיו"ט א')⁵³ – שהיו"ט דשביעי של פסח הוא מן התורה, שבו מודגש בעיקר הגילוי מלמעלה, והיו"ט דאחרון של פסח הוא מדרבנן⁵⁴, שבו מודגשת בעיקר ההמשכה והפעולה מצד ובגדרי העולם, שע"ז נוסף עילוי גדול יותר, כמובן ממארז"ל⁵⁵ "חמורים וערבים דברי סופרים יותר מדברי תורה"⁵⁶.

(50) ח"ב מה, ב.

(51) פע"ח שער חהמ"צ פ"ח.

(52) עירובין יג, ב. וש"נ.

(53) ועד"ז בארץ ישראל – החיבור דשביעי של פסח (כפי שכולל גם הענינים דאחרון של פסח) ואסרו חג (ובפרט ש"אסרו חג" הוא מלשון קשירה, ועד לקשירה "בעבותים").

(54) ועאכ"כ אסרו חג בארץ ישראל.

(55) ראה סנהדרין פח, ב – במשנה. ירושלמי שם פ"א ה"ד. ועוד.

(56) ויש לומר, שהמעלה דדברי סופרים שבאחרון של פסח (ובאה"ק – באסרו חג) נמשכת

ז. ובפרטיות יותר (בחג הפסח עצמו) – בנוגע לאחרון (שמיני) של פסח שחל בשבת:

לכל לראש – שבחי' שמיני שלמעלה משבעת ימי ההיקף דפסח, נמשכת וחדרת ביום השבת, שבו נעשית השלימות ("ויכולו"⁴⁴) דכל ששת ימי בראשית, שלימות העולם (כולל ובמיוחד – שלימות העולם שע"י עבודת האדם, כמארז"ל⁴⁵ "כל האומר ויכולו בערב שבת .. נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית"⁴⁶).

ועוד ועיקר:

אחרון של פסח הוא יו"ט שני (של גליות) דשביעי של פסח, שבו הי' (גמר) ושלימות היציאה ממצרים⁴⁷ ע"י קריעת ים סוף⁴⁸.

ומבואר בדרושי חסידות⁴⁹ שבקריעת ים סוף נעשה החיבור דים

(44) בראשית ב, א. וראה אוה"ת עה"פ.

(45) שבת קט, רע"ב.

(46) ראה אוה"ת בראשית (כרך ג) תקו, ב: "כי מצד מע"ב פי' ויכולו השמים הוא ע"ד לכל תכלה ראיתי קץ, שהכח המאיר בהם הוא בבחי' גבול ותכלית, אך ע"ז שאומר ויכולו ומעיד על מע"ב הי"ז מכלל קיום מצות שבת, והיא בבחי' רחבה מצותך מאד, בלי גבול, א"כ ע"ז ממשיך המשכת אור א"ס ממש במע"ב, ולכן שפיר נעשה שותף להקב"ה". ובהמשך הענין מביא מת"א (יתרו טז, סע"ג ואילך) ש"השבת עצמו נק' שבת בראשית .. וע"י קיום המצוות ממשיך בהשבת .. מלמעלה מבחי' ראשית" – דיש לומר, שזהו ע"ד הענין ד"ממחרת השבת", למעלה מבחי' השבת.

(47) באופן שנתבטל לגמרי האפשרות דפחד ממצרים, כיון ש"ירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" (בשלה יד, ל).

(48) להעיר ממ"ש בהפטורת אחרון של פסח: "והחריס ה' את לשון ים מצרים והניף ירו על הנהר גו' כאשר היתה לישראל ביום עלותו מארץ מצרים" (ישעי' יא, טו"ט) – שזהו תוכן הענין דקריעת ים סוף (שקורין בתורה בשביעי של פסח), ובאופן נעלה יותר (ראה לקו"ת צו טז, ד ואילך. ובארוכה – המשך והחרים תרל"א. ובכ"מ).

(49) סידור (עם דא"ח) שער חהמ"צ רפט, ד ואילך. ובארוכה – המשך והחרים תרל"א.

וענין זה מודגש גם בהשלימות שבימי הספירה, "שבע שבתות תמימות תהינה", "תמימות כששת ימי בראשית", עי"ז שבגדרי העולם ("ימי בראשית") נמשכת הבחי' שלמעלה מהעולם ("ממחרת השבת") – ששבעת ימי השבוע (מיום ראשון עד יום השבת) דשבע הראשון שקשור עם מדת החסד, מדה הראשונה והעיקרית שבה נעשה בנין העולם, הם בפרשת שמיני⁶¹, שחדורים בהגילוי דבחי' שמיני שלמעלה מהעולם⁶².

ט. ויש להוסיף ולבאר גם המעלה דקביעות שנה זו (שפסח חל בשבת ובפרשת שמיני) – בנוגע להדגשת ענין הגאולה באחרון של פסח:

נוסף לכך שחג הפסח ("זמן חרותנו") בכללותו הוא התחלת ושורש⁶³ לכל עניני הגאולה, עד לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, עלי' נאמר⁶⁴ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" – מודגשת הגאולה העתידה (בחג הפסח עצמו) בעיקר

כולה (בשחרית ד) שבת אסרו חג, שבה מסיימים וחותרים (בארץ הקודש) הקריאה בפרשת שמיני*.

61) ובפרטיות יותר – הן השבוע דמדת החסד והן השבוע דמדת הגבורה הם בפרשת שמיני**, וגם השבוע דמדת התפארת מתברך מפרשת שמיני, היינו, שהעבודה דספה"ע בג' המדות חג"ת (עיקר המדות)*** שייכת לפרשת שמיני.

62) ולהעיר, ש"שמיני" הוא גם מלשון שומן, שמפעפע בכלול, שרומז על הגילוי וההמשכה בגדרי העולם (ראה גם לעיל ע' 56 ואילן).

63) ראה ד"ה כימי צאתך תש"ח רפי"ב.

64) מיכה ז, טו.

(* ודוגמתו בחו"ל – שהקריאה ד"ויהי ביום השמיני" במנחת שבת דאחרון של פסח היא בפעם החמישית, שבה נשלם עיקר הענין. כנ"ל הערה 2.

(** ובארץ הקודש – השבוע דמדת הגבורה מתברך מפרשת שמיני.

(*** ובארץ הקודש – העבודה דספה"ע בב' הקוין דימין (חסד) ושמאל (גבורה). המשכה והעלאה.

ח. עפ"ז יש לבאר גם הקשר והשייכות דהקביעות דפסח בשבת לקביעותו בפרשת שמיני:

אע"פ ש"שבת" ו"שמיני" הם ב' דרגות שונות וחלוקות זמ"ז, ששבת מורה על שלימות העולם, ושמיני מורה על בחי' שלמעלה מהעולם (כנ"ל ס"א) – הרי השבת דפסח (שעליו נאמר "ממחרת השבת") הוא באופן של דילוג ופסיחה למעלה משלימות העולם, בחי' שמיני⁵⁷.

ומזה מובן שבחי' "ממחרת השבת" (בחי' שמיני) שניכרת בגלוי בפסח שחל בשבת (דילוג ופסיחה גם לגבי שלימות העולם) היא בהדגשה גדולה יותר בשבת דפסח שבפרשת שמיני – שמיני שבשמיני.

ובפרטיות יותר – הקשר והשייכות דהקביעות דפסח בשבת ובפרשת שמיני (דילוג והפסיחה גם לגבי שלימות העולם שבשבת, בחי' שמיני) מודגש בהקריאה ד"ויהי ביום השמיני" שמונה פעמים (כנ"ל ס"א), בחי' השמינית שבבחי' שמיני גופא⁵⁸, ומהם – במנחת שבת⁵⁹ דיום ראשון דפסח (עליו נאמר "ממחרת השבת"), (ועוד יותר) במנחת שבת⁵⁹ דיום שמיני דפסח⁶⁰.

ופועלת גם בשביעי של פסח, כיון שהשייכות שביניהם (ובפרט השייכות ד"אסרו חג", קשירה בעבותים) היא באופן שמשפיעים זה על זה.

57) ראה אה"ת אמור ס"ע קסז: "הפי' ממחרת השבת מבחי' שלמעלה מהשבת... וע"ד למנצח על השמינית כו".

58) ויש לומר, שגילוי זה ישנו כבר גם בהתחלת הזמן דפרשת שמיני, כיון שיודעים מלכתחילה שיקראו "ויהי ביום השמיני" שמונה פעמים.

59) להעיר, שמנחת שבת, "רעוא דרעין", היא דרגא יותר נעלית בשבת גופא – ע"ד ובדוגמת הבחי' ד"ממחרת השבת".

60) ובארץ הקודש – בהקריאה דפרשת שמיני

(* ואולי י"ל שהמעלה ד"אסרו חג" (ובנדודי, הקשירה בעבותים ליום שלפניו) ישנה גם באחרון של פסח (כיון שר"ש שני מוסיף, ולא גורע ח"ו).

ד' כוסות שהם כנגד ד' לשונות של גאולה⁷²), כמנהג⁷³ הבעש"ט⁷⁴ שנתגלה ונתפרסם ע"י כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (בישיבת תומכי תמימים), ונתפשט ביותר ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, עד שבדורנו זה⁷⁵ נעשה מנהג פשוט והולך ומתפשט אצל רבים מבני"ו (ועד לכל אשר בשם ישראל יכונה⁷⁶) בכל תפוצות ישראל⁷⁷.

ד) ועוד וגו' עיקר – שהשייכות דאחרון של פסח לגאולה מרומזת גם בספירת העומר:

נתבאר לעיל (ס"ד) שכללות הענין דספה"ע הוא להמשיך בעולם ("שבע שבתות") הבחי' ד"ממחרת השבת", בחי' שלמעלה משלימות העולם (למעלה משבת), "עד ממחרת השבת השביעית תספור חמישים יום", שזהו"ע המשכת וגילוי שער הנו"ן דבינה. וכזה מודגשת השייכות לגאולה העתידה – שהרי עיקר ושלימות המשכת וגילוי

(בימים האחרונים דפסח, ובפרט) באחרון של פסח⁶⁵, כי:

א) אחרון של פסח הוא יום שמיני דפסח, וידוע ש"שמיני" קשור עם ענין הגאולה, כמארז"ל⁶⁶ "כינור .. של ימות המשיח שמונה".

ב) באחרון של פסח מפטירין בענינו של משיח – "ויצא"⁶⁷ חוטר מגזע ישי וגו', ושאר הפסוקים שלאח"ז בתיאור מעלותיו של המשיח ("ונחה עליו רוח ה' וגו' והריחו ביראת ה' וגו"⁶⁸), ובתיאור מצב העולם בימות המשיח ("וגר⁶⁹ זאב עם כבש וגו"⁷⁰).

ג) באחרון של פסח (לאחרי מנחה) אוכלים סעודת משיח⁷¹ (כולל גם שתיית

65 ראה גם לקו"ש ימים אחרונים של פסח שנה זו ס"ה (לקו"ש הל"ז ע' 18).

66 ערכין יג, ב.

67 ישע"י יא, א. – ומקדימים הפסוקים שלפניו (יו"ד, לב"ד) ע"ד מפלתו של סנחריב שהיתה בליל ה(פסח) מגילה לא, א ובפרש"י. טשו"ע (ואדה"ו) אר"ח סת"צ ס"ח (ס"ג), וסומכים לזה הגאולה העתידה שאף היא תהי' בפסח, דקיי"ל כר' יהושע (ר"ה יא, רע"א) שבניסן גאלו ובניסן עתידין להגאל (ראה מחזור ויטרי במקומו).

ולהעיר מהשייכות דסנחריב חזקיהו (שגאלותו היתה ע"י מפלת סנחריב) לגוג ומגוג ומשיח – כמארז"ל (סנהדרין צד, א) "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג".

ויש להוסיף, שאף שבפועל לא נעשה חזקיהו משיח, ולאח"ז ה" חורבן והגלות נכמרונו גם בפסוק "הלבנון באדירי יפול" (בהמשך ההפטורה (שם, לד)) שדרשוהו חז"ל על חורבן ביהמ"ק (גיטין נו, רע"ב) – ה"ז ירידה צורך עלי, כדי שהגאולה ע"י משיח תהי' באופן נעלה יותר, ועד לעילוי שבאין נרו"ן, שלכן, "ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנת כי ישוב אפך ותנחמני" (כמ"ש בסיום ההפטורה (שם יב, א)), נחמה בכפלים (איכ"ר ספ"א).

68 שם יא, ב"ג.

69 שם, ו.

70 כולל ובמיוחד "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (שם, ט) – שמציאות העולם ("הארץ") תהי' חדרה ומכוסה לגמרי ב"דעה את ה'" שלמעלה מגדרי העולם.

71 כזה מודגש שעינו של משיח הוא בגילוי

(לא רק באמירת ההפטורה בדיבור, מעשה זוטא, אלא גם במעשה בפועל, באכילה ושתי).

72 ירושלמי פסחים פ"י ה"א. ועוד.

73 "היום יום" כ"ב ניסן, אחרון של פסח.

ובכ"מ.

74 להעיר משייכותו של הבעש"ט להגאולה – דכברי מלך המשיח שביאתו תלוי' בהפצת המעינות דהבעש"ט חוצה (אגה"ק דהבעש"ט – כש"ט בתחלתו).

75 ג' דורות, שעי"ז נעשה תוקף הנצחיות, ע"ד מ"ש (ישע"י נו, כא) "לא ימוש מפך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וגו' עד עולם", ועד שמחזרת על אכסניא נה"ל (בי"מ פה, א).

76 ל' הכתוב – ישע"י מו, ה. וראה לקו"ש ח"ח ס"ע 329 ואילך. ושי"ן.

77 ובארץ ישראל אוכלים סעודת משיח (וד' כוסות) בשביעי של פסח. – ולהעיר שגם הפטורת היום ב"שירת דוד" קשורה עם הגילוי דמשיח בן דוד, ונאמרת לכבוד משיח (סה"ש תרח"ץ ע' 283 – בשם הצ"צ), ועד"ז קריאת היום בשירת הים, שסימנה וחותמה ע"ד הגאולה העתידה – "תביאנו ותטעמו בהר נחלתך גו' מקדש אדני כוננו ידיך", כש"ה ימלוך לעולם ועד", "לעתיד לבוא שכל המלוכה שלו" (בשלח טו, י"ח ובפרש"י).

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בהספירה הפרטית דאחרון של פסח – מלכות שבחטט – שגמר ושלימות (כל פרטי הספירות שבמדת) חסדו של הקב"ה הוא החסד הכי גדול ועיקרי דגאולה האמיתית והשלימה ע"י מלך המשיח, שעל ידו תתגלה מלכותו של הקב"ה בכל העולם (שנבנה ע"י מדת החסד), כמ"ש "ה' ימלוך לעולם ועד"⁸³, "והיתה לה' המלוכה"⁸⁴, "והי' ה' למלך על כל הארץ גו"⁸⁵.

י. וכל זה בהדגשה יתירה באחרון של פסח דשנה זו – שחל בשבת ובפרשת שמיני:

א) בנוגע למעלת היום – שמיני של פסח – מודגשת יותר השייכות לגאולה מצד ענינו של יום השבת, ששירו של יום השבת ("מזמור שיר ליום השבת") הוא "מזמור"⁸⁶ שיר לעתיד לבוא, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"⁸⁷, ומצד פרשת השבוע – "ויהי ביום השמיני", שנוסף על השייכות ד"שמיני" לגאולה, מודגשת השייכות לגאולה גם בתוכן הפרשה ע"ד השראת השכינה במשכן, שעיקרה ושלימותה בביהמ"ק השלישי, "מקדש אדניי כוננו יריך"⁸⁸, בגאולה העתידה.

ב) בנוגע להפטורת היום (שהיא סיום וחותם הקריאה) – בענינו של משיח – מודגשת השייכות לגאולה גם בקריאת היום (שההפטורה היא סיומה וחותמה) שכשחל בשבת מוסיפים ומתחילים הקריאה מ"עשר תעשר"⁸⁸,

שער הנו"ן⁷⁸ דבינה (בחי' שלמעלה מהעולם לגמרי, וביחד עם זה, באופן שיומשך ויחדור בגדרי העולם) יהי' בגאולה העתידה (שאו תהי' גם השלימות דמתן-תורה ביום החמישים – "תורה חדשה מאתי תצא"⁷⁹).

ןועפ"ז יש לבאר הטעם (הפנימי) שאחר הספירה נוהגין לומר יהי רצון⁸⁰ שיבנה ביהמ"ק כו"⁸¹ – שהרי הטעם ש"עכשיו אין אנו סופרין אלא זכר למקדש.. לפיכך מתפללין שיבנה בית המקדש ונקיים המצוה כתקונה"⁸¹, שייך גם בשאר המצוות שהם זכר למקדש, ואעפ"כ לא מצינו בהם מנהג מיוחד להתפלל תיכף שיבנה בית המקדש – כיון שהתוכן דספירת העומר הו"ע המשכת וגילוי שער הנו"ן ששייך במיוחד לגאולה העתידה⁸².

וכיון שבאחרון של פסח נשלמת הספירה דשבוע הראשון והעיקרי, מעין ודוגמת שלימות כללות הענין דספה"ע (כנ"ל ס"ו) – מודגשת בו ביותר השייכות לגילוי שער הנו"ן בגאולה העתידה.

78 ומרומז ב"כימי צאתך מארץ מצרים) אראנו נפלאות" – ו'ן פלאות (זח"א רסא, ריש ע"ב).

79 ישע"י נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.
80 ובכמה סידורים (וכ"ה בסידורו של רבינו הזקן) – "הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש כו". וי"ל שההוספה בנוסח זה על הנוסח "יהי רצון כו" שיבנה בית המקדש במהרה בימינו" – שאין זה (רק) בלשון של בקשה ותפלה (ועד להמשכת רצון חדש – "יהי רצון" (נסמן בלקו"ש חכ"ב ע' 121)), אלא (גם) בלשון של ודאות.

81 שו"ע אדה"ז אר"ה סתפ"ט ס"יא (מתוס' מגילה כ, סע"ב).

82 ובפשטות י"ל – שכיון שאופן קיום מצות ספה"ע (ספירת הימים) בזמן הזה שוה ממש לאופן קיומה בזמן שביהמ"ק הי' קיים (דלא כשאר המצוות שעושים זכר למקדש, שהחילוק בין זמן הזה לזמן שביהמ"ק הי' קיים הוא גם באופן הפעולה), לכן יש צורך להדגיש שאין זה אלא זכר למקדש – ע"ז ש"מתפללין שיבנה בית המקדש ונקיים המצוה כתקונה".

83 שמזכירים בשירת הים בהקריאה דשביעי של פסח (כנ"ל הערה 77).
84 עובדי' בסופו.
85 זכרי' יד, ט.
86 תמיד בסופו.
87 וכמ"ש בברכת המזון (דסעודת משיח שב)יום השבת: "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".
88 פ' ראה יד, כב.

יא. ויה"ר שבעמדנו בסעודת משיח באחרון של פסח שחל בשבת ובפרשת שמייני, שבה מודגש ביותר ענין הגאולה – תבוא הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בפועל ממש, ותיכף ומיד ממש.

ובפשטות – שההמשך דסעודת משיח בהתוועדות זו יהי' ביחד עם משיח צדקנו⁹⁷, ועאכר"כ ברכת המזון שבסיום הסעודה שתהי' ע"י דוד מלכא משיחא, כמארז"ל (בנוגע לסעודה דלעתיד לבוא) "לאחר שאוכלין ושותין נותנין .. כוס של ברכה לברך .. אומר לו לדוד טול וברך, אומר להן אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר⁹⁸ כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא"⁹⁹, "כסא דדוד לעלמא דאתי מאתן ועשרין אחד לוגא מחזיק, שנאמר¹⁰⁰ כוסי רוי', רוי' בגימטריא הכי הוי"¹⁰¹.

ולאח"י יהי' ההמשך וגמר ושלמות קיום המצוה דספירת העומר (לא באופן ד"זכר למקדש", אלא) "כתיקונה" (כיון שבינתיים "הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה") – בביהמ"ק השלישי, שיבנה במהרה בימינו, תיכף ומיד ממש.

שבזה נרמזת שלימות הגאולה הקשורה עם מספר עשר (למעלה גם מ"שמיני"⁸⁹) – "עלי עשור"⁹⁰.

ג) בנוגע לסעודת משיח – נוסף בהשכיכות לגאולה גם מצד סעודה שלישית דיום השבת, "רעוא דרעוין"⁹¹, שבו מודגש עיקר הענין ד"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"⁹². ועוד וג"ז עיקר – שמסעודת משיח באים תיכף ל"סעודתא דדוד מלכא משיחא"⁹³ במוצאי שבת קודש⁹⁴, היינו, שהגילוי דמשיח ב"סעודה" הוא באופן כפול, ו"כפל"⁹⁵ שייך ורומז לגאולה⁹⁶.

ד) ובנוגע לספירת העומר – סיום השבוע הראשון והעיקרי, מעין ודוגמת השלימות דספה"ע שע"י נמשך גילוי שער הנו"ן, שעיקרו ושלמותו בהגאולה העתידה – הרי, ע"פ האמור לעיל (ס"ד"ו) שבפסח שחל בשבת מודגשת השלימות דספה"ע [בב' הקצוות: הן בהדרגא שלמעלה מהעולם, "ממחרת השבת גו' חמישים יום", והן בהמשכה וגילוי בגדרי העולם, "ימי בראשית"], מודגשת בו יותר גם השלימות דגילוי שער הנו"ן שבגאולה העתידה.

(97) כולל גם שתיית הד' כוסות, וניגוני שמחה* – שיהיו כנגד ד' לשונות של גאולה באופן ש"נודה לך שיר חדש .. גאל ישראל" (לשון עבר).

(98) תהלים קטז, ג.
(99) פסחים קטז, ב.
(100) תהלים כג, ה.
(101) יומא עו, א.

(* לאחרי חלק זה דהשיחה – צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן (שמונת עשרת) הניגונים של רבותינו נשיאינו. וניגנו: "שלוש תנועות" (דבעש"ט המגיד ואדה"ו). "בני היכלא" (לאדמו"ר הזקן). "הקאפעלע" (לאדמו"ר האמצעי). "ימין ה'" (להצ"צ). "לכתחילה אריבער" (לאדמו"ר מהר"ש). ניגון הכנה (לאדמו"ר מהור"ב). "הבינוני" (לאדמו"ר מהור"י"צ). "אתה בחרתנו" (לכ"ק אדמו"ר שליט"א). (המו"ל).

(89) ושייך גם ל"ויהי ביום השמיני" שקורין במנוחה – שנטל עשר עטרות" (שבת פז, ב. פרש"י ריש פרשתנו).

(90) תהלים צב, ד. וראה ערכין שם.
(91) זח"ב פה, סע"ב.
(92) ראה המשך תרס"ו בסופו (ע' תקמב ואילך).
(93) סידור הארז"ל במקומו. ועוד. וראה בארוכה סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 783 ואילך.
(94) כש"מלוין את המלך" (שועי אדה"ו ארי"ה ס"ש ס"ב) – שאז נמצאים עדיין יחד עם המלך, "שבת המלכה" (שם תרס"ב ס"ד).
(95) כולל גם ה"כפל" דשבת – "כל עיסקא דשבתא כפול" (מדרש תהלים צב, א. וראה לקו"ת ר"פ בשלח. ובכ"מ).
(96) ראה פדרי"א פמ"ה. יל"ש ר"פ לך לך. ד"ה לך לך תרכ"ז. תר"ל. ועוד.